

FEJESNÉ VARGA ZITA

Szemelvények a perújítás történetéből

„A bíróság hozta ítélet ellen, ha az a peres feleknek kihirdetve vagy már kiadva is lett, a vesztes fél perújítással élhetett, vagyis kérhette, hogy perében a bíróság, mely az ítéletet hozta újabb előadás alapján újból ítéljen.”¹

Bevezetés

A perújítás régi perjogi intézmény, a kulcsa a „novum”, amely alapján adott esetben eltérő döntés született volna. A perújítás a magyar jogban intézményesített formában az 1896. évi 33. tc., a Bünvádi perrendtartás óta van jelen perújrafelvétel név alatt, azonban ha történetileg visszatekintünk, már korábban is találunk a perújításra vonatkozó rendelkezéseket, „perújítási elemeket”, amelyek nyilvánvalóan hangsúlyozzák a szükséges jogintézményi jellegét és azt, hogy már ekkor felismerték a szükségességét.²

Hajnik Imre szerint perorvoslatokkal a perjogunkban csak későn találkozunk. Az Árpád kori perjogban a formaszerűség szigorú betartása miatt a felek perbeli mulasztása és tévedései orvoslása elő nem fordulhatott, csak ha a bíró nem akart igazságot szolgáltatni, akkor lehetett az igazság kiszolgáltatásának megtagadása miatt a királyhoz fordulni, aki a bírót a Kúriába idézve képes volt az orvoslást szolgáltatni. Hajnik szerint ugyanakkor a bizonyítás anyagiasabbá válása, de különösen a bíróság tevékenységének a perben történő emelkedése, mind a felek, mind pedig a bíróság esetleges mulasztásaival, vagy tévedéseivel szemben az orvoslás újabb és újabb módjait tették kíváncsisággá.³

Hasonló álláspontot foglalt el Király Tibor is. Véleménye szerint a feudális magyar jogban az intézmény még ismeretlen volt. A fellebbezés, mint rendes perorvoslat mellett az uralkodóhoz intézett kegyelmi felfolyamodást tartották számon, ez nem csak a halálbüntetés, hanem más büntetések eltörlésére vagy enyhítésére is irányulhatott. A hangsúly azonban nem feltétlenül az elítélt számára kedvező új tényekre vagy bizonyítékokra, hanem a kegyelemből történő megváltoztatás kérésre esett.⁴

¹Mondja ki egy 1459-i királyi perbehívó parancs. HAJNIK IMRE: *A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád – és a vegyes – házi királyok alatt*. Bp., 1899. 432.

²KIRÁLY TIBOR: *Büntetőeljárás jog*. Bp., 2008. 563.

³HAJNIK: i. m., 411.

⁴KIRÁLY TIBOR: i. m., 564.

Ebből következően a történeti áttekintés során erre figyelemmel egyfelől azt vizsgálom, hogy hol jelennek meg egyes perújítással kapcsolatos elemek, másfelől pedig azt, hogyan alakul a törvényi szinten való szabályozása.

Az 1526-ig terjedő időszak

A perújítás a jogerősen befejezett per újratárgyalását jelentette, amelyet 1526 előtt csak a királytól kieszközölt perújító parancs rendelhetett el.⁵

A perújítás intézményének nyomai visszanyúlnak Zsigmond király uralkodásának kezdetéig. Zsigmond király 1392-ben Rékási Miklós részére perújítást engedélyezett,⁶ így valószínűleg a perújítás már az Anjou korszakban meghonosodott. Egy 1426-os oklevél szerint Zsigmond Klára asszonynak megengedte a perújítást, ezért elrendelte Anna asszony Klára elleni perbeidőzését Jakab apostol nyolcadára.⁷

Kezdetben csak királyi kegyelemből engedélyezve, a Hunyadi korszakban azonban nem pusztán királyi kegyelmi ténynek, hanem a király rendes bírói hatalmából tekintették.

Az államalapítástól az 1526-ig terjedő korszakban a polgári és a büntetőper lefolyásában nem volt lényegi különbség.⁸ Ebből következően ezen szakaszban nem különíthetjük el a perújítási elemek vizsgálatát sem a két jogterület kapcsán. Ugyanakkor a perújítás, mint önálló jogorvoslati lehetőség kifejlődése szorosan összekapcsolódik az egyes perorvoslati intézmények kialakulásával, ezért szükségesnek tartom olyan kora perjogi elemek kiemelését is, amelyekben felismerhetjük a későbbiekben már szabályozott formában megjelenő perújítást.

A hiteles helyek megjelenésével az eljárás egyes szakaszai írásbelivé váltak, de a bíróság előtti szakaszban a szóbeliség és a nyilvánosság elve érvényesült. Az 1231. évi 21. törvénycikk⁹ hatására megnőtt a hiteles helyek szerepe, és ettől kezdve a király és a nagybírák a hiteles helyhez kötött perbe hívó parancs által idéztek. A régi magyar jogban a terhelt perbeli helyzetét alapvetően rendi állása határozta meg. A nemest felsőbb bíróság elé mindig perbe hívó paranccsal idézték a ténylegesen kezén lévő birtokán. A vármegyei törvényszék elé idézésnek módja nem volt egységes, így volt olyan megye, ahol a 15. század elején is a pecsétküldés volt szokásban. A nemes perbe hívó parancs mellőzésével a bíróság színe előtt vagy a királyi Kúrián harmadnapra „szemtől szembe” is perbe hívhatta ellenfelét. A városi polgárt a városi törvényszolga szóban idézte a törvényszék elé. A jobbágyot és a szabad birtokkal nem rendelkező familiárist nem idézték, hanem előállították, amelyről a földesúrnak

⁵CSIZMADIA ANDOR–KOVÁCS KÁLMÁN–ASZTALOS LÁSZLÓ: *Magyar állam-és jogtörténet*. Bp., 1978. 266.

⁶HAJNIK: i. m., 432.

⁷Függelék 1. számú oklevél.

⁸CSIZMADIA ANDOR–KOVÁCS KÁLMÁN–ASZTALOS LÁSZLÓ: i. m., 277.

⁹1231. évi 21. törvénycikk a poroszlókról és az egyházak hiteleshelyi működéséről

a) És mivel az országban sokan szenvednek sérelmet a hamis poroszlók miatt, ezek idézései vagy tanúbizonyosságai ne legyenek érvényesek, csak a megyés püspök vagy a káptalan tanúbizonyossága által (támogatva); b) s a meggyanúsított poroszló is csak ezek tanúbizonyossága által tisztázhatja magát; c) kisebb ügyekben pedig a szomszédos konventek vagy kolostorok tanúbizonyossága legyen érvényes.

Forrás: <http://majt.elte.hu/Tanszkek/Majt/Magyar%20JogtorteNET/magyarazatok/1231decretum.htm>

(A letöltés ideje: 2015. 12. 03.)

kellett gondoskodnia. A bíróság előtti eljárás valamelyik fél, illetve a felek személyes, vagy képviselő általi megjelenésével indult. Ha az alperes az utolsó, illetve a végleges perbehívással szemben sem jelent meg a bíróság a felperes kérésére „elmakacsolta”, vagyis pereszetesnek nyilvánította. Ha a felperes maradt távol „örök hallgatásra” ítélték, vagyis peresített igényét többé nem érvényesíthette az alperessel szemben. Ha a felek megjelentek a kitűzött határnapon a bíróság elé a felperes előadta a keresetét vagy a 16. századtól bemutatta a keresetlevélről szolgáló jelentő levelet, amelyre az alperes kifogással élhetett.¹⁰

A kifogás intézményében már találhatunk olyan elemeket, amelyeket a későbbi perújításban felfedezhetünk. A kifogás intézménye volt a régi magyar perjogban az olyan előterjesztés, amellyel a fél saját érdekeinek előmozdítására törekedett. Kifogásként hozhatta föl a bíró személyében rejlő „hibát”,¹¹ pl. „gyanús bíró”, megkifogásolhatta, hogy a felperes keresete elévült, illetve, hogy őt a felperes családjul zaklatja a pertől. Az elévülés és a patvar érdemi jellegű kifogás volt, mivel ha ezeket bizonyította az alperes, a per végleg elenyészett. A patvar több esetet foglalt magába: ha valamit „két címen”, pl.: ha egy birtokot zálogcímen és örökjogon is követelt, illetve ha valamit „két úton”, vagyis ha egy és ugyanazon dolgot egy és ugyanazon címen, de két bíró előtt keresett. Másik eset, ha valakit, akit kötelezettsége alól mentesített, később mégis beperelt, illetve „midőn egy ügyet, amelyet rendes perúton befejezett, másodízben pörújítás engedelmé nélkül ismét föléesztett”, vagyis ha „ítélt dolog” iránt perelt. Amennyiben a kifogások ki lettek merítve és nem volt olyan hiba, ami miatt ne lehetett volna helyesen ítélni, mert a patvar bizonyítása is sikertelen volt, az alperesnek érdemi választ kellett adnia a felperes keresetére, mely válasszal az alperes perbe bocsátkozott. A per sorsát a bizonyítás döntötte el. A bizonyítás a jogfejlődés korai szakaszában alaki volt, nem arra irányult, hogy az ügy érdemére vonatkozó tények kerüljenek megállapításra, hanem a panaszlott becsülete tisztázódjék, a jogfejlődés során az anyagi igazságra törekvés később jelenik meg. Külön kell szót ejteni a tanúbizonyításról valamint az írásbeliséget jelentő okirati bizonyításról, hiszen ezeknek a szerepe később jelentőssé válik a „novum” bizonyításában is. A tanúbizonyítás a 13. század végéig minden esetben alaki, pusztán a fél melletti tanúságtétel, tanúbizonyosság volt. A tanúkat a fél bírói felhívására vitte magával a bíróság, majd a 13. században a hiteles hely elé. A tanúbizonyítás értékét a tanúk száma és minősége szabta meg. A bíró annak a félnek ítélte oda az esküt, akinek a bizonyítását jobbnak, hitelt érdemlőbbnek tartotta. Az ügyben rendszerint az alperesé volt a bizonyítás joga.¹² A 14. századtól az alaki tanúbizonyítás eltűnt a bizonyítási gyakorlatból. A próbák megszűnésével a büntetőügyekben, így a hatalmaskodás, gyilkosság, rablás, lopás bűnügyekben használatra kerül a tudományvé-

¹⁰A 13. századtól 14. század végéig nemes esetén hétszeri idézésnek volt helye. Az idézés hetedízben három vásáron való kikiáltással történt, ami azt jelentette, hogy a perbe hívó parancsot a panaszlott birtokához legközelebb eső három helység vásárán hirdették ki előszóval. I. Lajos uralkodása végétől rendszerint a harmadik idézés után elrendelték a kikiáltást. Zsigmond 1435. évi II. törvénykönyve értelmében a hatalmaskodási ügyekben az egyszeri és végleges idézés elrendelésével vezetett be szigorítást. Mátyás 1468. évi II. dekrétuma a kikiáltást minden ügyben megszüntette és annak helyébe a negyedik perbehívás esetén is az értesítés lépett. BÉLI GÁBOR: *Magyar jogtörténet - A tradicionális jog*. Bp.-Pécs, 1999. 270–271.

¹¹Gyakorlatilag a perújítás lényege, a hiba lehetőségére való utalás már megjelenik.

¹²BÉLI: i. m., 275.

tel, amely az eskü alapjául szolgáló anyagi tanúbizonyítás, a tanút igazmondásra esketve vallatták a tudomása felől. A perben teljes bizonyító erővel bírt a hiteles pecséttel ellátott eredeti vagy átirat oklevél. Kezdetben csak a királyi pecséttel ellátott oklevél számított közhitelesnek. Az átirat akkor nyert teljes hitelt, ha király olyan hatállyal ruházta fel, mint az eredetit.¹³

Ilyen királyi pecséttel ellátott ítéletlevéllel találkozunk egy 1454-es oklevélben, amelyben a nyitrai káptalan arról tett jelentést László Királynak, hogy megkapta királyi pecsétje alatt megküldött ítéletlevelét egy a királyi curiában hozott ítélet megsemmisítéséről.¹⁴

Oklevéllel bizonyítani szinte minden perben lehetett, az oklevelet az volt köteles felmutatni, aki a perben arra hivatkozott, ez vonatkozott a perújításra is, ahol szintén nagy szerepe van az addig nem ismert oklevelek bemutatásának. Ez található egy 1462-ben kelt oklevélben is, amelyben új ítélethozatal céljából nyert megengedést az új oklevél bemutatás.¹⁵ 1461-ből származó másik oklevél szerint a perújrafelvétel kérésének alapja szintén az volt, hogy addig nem ismert okleveleket találtak a korábban vesztes felek.¹⁶

A fél által bemutatott oklevél valóságát és érvénytelenségét kétségesnek állítván az ellenfél kifogással élhetett. Akkor nem volt valódi az oklevél, ha az nem a kiállítótól származott, ha a benne foglalt tényállítások nem feleltek meg a valóságnak. Ha szövegét és pecsétjét utólag megmásították, meghamisították. Ha a panaszló nem tudta az oklevél valóságát kétségbe vonó állítását újabb oklevelekkel, tanúkkal bizonyítani, akkor az oklevelet felmutató vérdíjában marasztalták. Ha a bizonyítása sikeres volt, az oklevelet felmutató fél úgy bűnhődött, mint a hamis oklevelet készítő, illetve a pecsét és oklevél hamisító.¹⁷ Oklevél hamisítás elkövetése akként is történhetett, hogy egy eredeti oklevélről a királyi pecsétet levették, rátették egy másik oklevélre, s azt utóbb mint királyi oklevelet használták fel.¹⁸

A per a bizonyítási eljárás lefolytatása után hozott ítélettel vagy peregyezséggel fejeződött be. A per lezárásával került sor a perorvoslatokra, mint a per letétele, az ügyvéd szó visszavonása, a tiltakozások a perben, a fellebbezés, elűzés és perújítás. Ezek a perorvoslatok csak lassanként, szokás útján részben már a 14. század második felében, de leginkább a 15. század első felében fejlődtek ki.¹⁹

A perújítás szempontjából szükséges szót ejteni a fellebbezés intézményéről, hiszen lényegét tekintve csak ezt követően kerülhetett sor perújításra. A magyar perjog a fellebbezés intézményét igen sokáig nem ismerte. Úgy tartotta, hogy minden bíróság a hozzá tartozó ügyekben véglegesen ítélt és ítéletét nyomban végre is hajtja. Az illetékes bíróság által elítélt ügyet más bíróság elé vinni tiltva volt, de ha a bíróság az igazság kiszolgáltatási formáit nem tartotta meg, így az igazság kiszolgáltatását megtagadta, akkor a bírót, mint igazságtalan bírót magasabb bíróság vagy király lehetett idézni és ott orvoslást kérni. Az is előfordult, ha maga a bíróság, ha

¹³Uo., 275–279.

¹⁴Függelék 2. számú oklevél.

¹⁵Függelék 3. számú oklevél.

¹⁶Függelék 4. számú oklevél.

¹⁷BÉLI: i. m., 280.

¹⁸Függelék 5. számú oklevél.

¹⁹HAJNIK: i. m., 411–437.

kételyei voltak, vagy súlyosnak tartotta az ügyet, akkor a pert a királyhoz áttette.²⁰ A meghozott ítélet utáni áttételről találhatunk példát 1446-ból, amikor is az országbíró arra utasította a megye hatóságát, hogy a per iratait a már meghozott ítélettel együtt tegye át eléje.²¹

A 15. század végétől a vesztés fél kérelmére már megküldték a per iratait a Kúriába, illetve a személyes jelenléti fórumra, vagyis a megyétől a Kúriához lehetett fellebbezni, az úriszéktől a megyére és onnan tovább pedig olykor a Kúriába.²²

A tulajdonképpeni fellebbezés legelőször a szabad községekre és városokra vonatkozóan fejlődik ki, Zsigmond 1405. évi 4. törvénycikke értelmében a fellebbezési fórumokat már pontosan megjelölte, a királyi városok törvényben is szabályozott fellebbezési jogot kaptak a tárnoki székekhez.²³ A 15. században a megyei törvényszéktől az országos rendes bíráihoz, sőt az úriszéktől a sedriához való fellebbezés is előfordult. A nagybírák ítélete ellen a hármaskönyv szerint pedig végső fokozat a király személyéhez lehetett folyamodni. Ha valamelyik bíróság ellen a peres felek valamelyike kifogást emelt, vagy azt érdekeltnek mondta, a király az ügy elintézésével más bíróságot bízhatott meg.

Oklevél tanúskodik arról, hogy ugyanabban a perben a felperes és az ítélező bíró személye egy és ugyanaz volt, ezért az ügyet felülbírálás céljából felterjesztésre utasították azzal, hogy az ügyben hozott minden ítéletet érvénytelennek tekintettek.²⁴ Az 1498. évi 71. törvénycikk²⁵ kimondta, hogyha királyi rendelet hiányában a fő és alispánok a per felterjesztését megtagadják, ennek az elítélt fél kérelmére való teljesítését hivatalvesztés terhe alatt hagyják meg. Ezt követően a megye a peres felek bármelyikének kívánatára a fellebbvitelt megengedni köteles volt.

A per áttétele a megyétől a Királyi Kúriába ugyanazon szabályokat követte, mintha az úriszéktől hozzá fellebbezett perben ítélt volna a megye. Aki a város ítéletétől a tárnokszékhez fellebbezni kívánt ezt a bíróság előtt bejelentenie kellett, s tárnokmestertől erről szóló parancslevelet szereznie. Ha valamelyik fél a tárnokszék ítéletével nem volt megelégedve, akkor ügyét a királyi személyes jelenléti bíróságához fellebbezhette. A megyékben és a városokon kívül az ország többi vidéki bíróságaira nézve a fellebbvitelnek az illetékes magasabb bíróságokhoz, illetve a Királyi Kúriába különös szabályai nem voltak. Azokban a perekben, amelyeknek rendes bírósága a Királyi Kúria volt, az ott hozott ítélet ellen az azzal meg nem elégedett fél a királyhoz fordulhatott orvoslásért, amit szintén fellebbezésnek, appellationnak hívnak. A fellebbezésben elbukott fél élhetett a megyén perújítással, vagy az ügyvéd

²⁰BÉLI: i. m., 283.

²¹Függelék 6. számú oklevél.

²²BÉLI: i. m., 283.

²³1405. évi 4. törvénycikk „hogy a polgárok, jövevények és városi népség feljebbvezetésének helyet kell adni, „Továbbá a polgároknak összesen és egyenkint, a jövevényeknek, és bármely városunk valamint valamely nevezetesebb városhoz csatolt szabad községek lakosságának szabadságában álljon bármely ítéletet, melyet bíráik és esküdt polgáraik hoztak, tárnokmesterünkhöz, vagy annak a városnak a bíróságához feljebbvezetni, a melynek szabadságával az ilyen város vagy község él.” (Forrás: majt.elte.hu/Tanszek/Majt/.../zsigmond1405varosidekretum.htm (A letöltés ideje: 2016.03.14.)

²⁴Függelék 7. számú oklevél.

²⁵1498. évi 71. törvénycikk „az ispánok és alispánok a bíróságok elébe tartozó ügyeket parancslevél nélkül ítélik meg és hajtásáig végre vagy az ügy érdeme ügy kívánván, felebbezésre is bocsássák” Forrás: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=1194> (A letöltés ideje: 2016.02.09.)

szó visszavonásával, de ha ilyen kor perét újból veszítette többé nem fellebbezhetett, ellenfele azonban, ki fellebbezéssel még nem élt igen.²⁶

Ekként tiltotta el Soós Jánost Mátyás király 1458-ban a pereskedéstől, midőn perújítás megengedése után ismételten pervesztes maradt.²⁷ A korabeli oklevelekből tanúságot kapunk arra nézve, hogy a perújítás lényegi eleme az, miszerint a perújítás a rendes jogorvoslatok igénybevételét követően, a jogerős ítélet meghozatala esetén, azt követően igénybeveendő eszköz. Ezt fejezik ki a szövegekben a „lezárt perre” utalás. 1459-ben Mátyás király Lászlónak és társainak Újfalusi János fiai elleni ítélettel lezárt perben engedélyezett perújítást.²⁸

A középkorban a perújrafelvétel engedélyezése az uralkodó vagy más állami szerv hatáskörében tartozott és éppen ezért a kegyelmezési joghoz közel álló jogintézményként működött, amit erősített az is, hogy csak a terhelt javára kerülhetett sor.²⁹ A per újbóli tárgyalásához való „engedély” eleme jelenik meg 1440-ben János ügyében is, aki a már meghozott ítéletet nem tartotta jogosnak, mivel oklevelei voltak arról, hogy a birtok nála volt elzálogosítva. Ezért részére Erzsébet királyné perújítást adott.³⁰ A veszprémi káptalan jelentéséből láthatjuk, hogy Mátyás király perújítást engedélyezett Miklós fiai, Lénárt és Benedeknek 1459-ben egy monostorral szemben.³¹

A perújításra szóló királyi parancs az eredetileg eljáró bíróságot kötelezte az ügy újbóli tárgyalására. Ha perújítást nyert fél perbeli kötelezettségeit az új eljárás során elmulasztotta, patvarkodás vétségében ellenfele vérdíjának megfizetésére marasztalták.³²

Amennyiben a perújítás elemeit vizsgáljuk, úgy a következőkre kell kitérni: Ez a perorvoslat csak a pervesztes felet illette a király kegyelméből. A pervesztesnek a perújítást mulasztása, tévedése, távolléte alapos megokolásával lehetett csak kérnie. Mulasztásra találunk példát abban az 1449-es ügyben, amelyben a pervesztes fél olyan releváns okleveleket talált a per lezárulta után, amely miatt megengedték neki a perújítást.³³ A mulasztás mellett a távollét, mint perújítási ok jelenik meg abban az ügyben, amelyben a panaszos a török betörése miatt nem tudott megjelenni a tárgyaláson, s ezért részére a király novumot engedélyezett, s elrendelte az újabb pert.³⁴

A perújítás időbeli korlát nélkül gyakorolható volt, így például 1452-ben Szeles Domonkos– 16 esztendő elteltével – újból perbe hívta Czakó Antalt, s a per során új ítélet született arról, hogy Czakó Antal fizesse meg a húsz arany forintot neki.³⁵

²⁶HAJNIK: i. m., 426.

²⁷Függelék 8. számú oklevél.

²⁸Függelék 9. számú oklevél.

²⁹FARKAS ÁKOS–RÓTH ERIKA: *A büntetőeljárás*. Bp., 2012., 396.

³⁰Függelék 10. számú oklevél.

³¹Függelék 11. számú oklevél.

³²BÉLI: i. m., 269–283.

³³Függelék 12. számú oklevél.

³⁴Függelék 13. számú oklevél.

³⁵Függelék 14. számú oklevél.

A törvények azonban a perújítást csak a Jagelló korszakban szabályozták, így 1492. évi 51. és 1504. évi 11. törvénycikkek.³⁶ A pert újíthatta vesztés fél, vagy halál esetén az, akire átszállott. A perújításhoz, azonban e korszakban is csak királyi engedély volt szükséges, ami engedélyt csak a király adhatott, vagy az, aki az ő nevében vagy helyette a hatalmat gyakorolta. Aki perújítást kért, indokolt kérelmet kellett szolgáltatnia, perújítási okként a perben elkövetett tévedés vagy mulasztás szolgál. A királyi parancsok ilyenekül felemlítik a per hamaros elintézését, a szükségképpi távollétet, okmányok felmutatásának elmulasztását, bizonyos körülmények vagy tények nem tudását vagy, ha hiba az ügyvéd részéről történt ennek szava visszavonásának szükségességét.

Az 1492. évi 51. törvénycikk a következőképpen rendelkezik a perújításról. A törvénycikk (4) szakasza szerint *„Abban az esetben pedig, midőn valamelyik felet akár birtokjogra, akár más bármiféle dologra nézve meg nem jelenése miatt, azért, mert talán bizonyos ügyeik gátolták abban, hogy megjelenhessen, akármely módon ítéletileg elmarasztalták, akkor az ilyen félnek, kit eképen meg nem jelenése miatt elmarasztaltak, hatalmában és szabadságában álljon, mint perújítást kérni, mint pedig a rendes bírakat és ítélőmestereiket az oda ítélő és ítélet levelek kiadásától és az ellenfelet e levele kivételétől és végrehajtásától, a mikor akarja és kívánja, mindenkor eltiltani.”*³⁷ Láthatjuk, hogy valójában egy fontos perújítási ok, mégpedig a távollét intézménye itt is megjelenik. A jogintézmény fontosságát mutatja, hogy az 1492. évi 52. törvénycikk a perújítás elintézését „minden más pert megelőzőleg” tartotta fontosnak megítélni.³⁸ Ha a király perújítást engedett, az erre szóló parancsot ahhoz a bírósághoz intézte, melynek ítélete ellen azt kérték, felszólítva, hogy az előadott perújítási okok alapján a feleket erre kitűzendő határrapra idézze meg és azoknak újabb előadásait és feleleteit meghallgatva az ügyet újból vizsgálja meg és ítéljen benne, mely ítélettel, ha az érdekel fél nem volna megelégedve, terjessze az ügyet a királyi személyes jelenlét elé. Ha az úriszéknél rendelt a király perújítást, akkor parancs ment a megyéhez, hogy tűzzön ki határidőt úriszék tartására, hol egy vagy két szolgabíró jelenlétében újabb ítéletet hozzanak, és az ezzel meg nem elégedett fél a megyei sedriához és onnét esetleg a királyhoz fellebbezhessen. A Királyi Kúriában folyt perek újításakor pedig a király nemcsak a nagybírák valamelyikéhez, vagy a királyi tábla tagjaihoz intézett parancsot, hanem egyszersmind szigorú idézési parancs ment az illetékes hiteles helyhez, hogy az ellenfelet idézze a legközelebbi nyolcadra, illetve később rövidebb határidőre az új ítélet vételére, a régi ítéletlevél

³⁶1504. évi 11. tc. „annak büntetése, ki ítéletet betiltó perujitást eszközöl ki és a tudósító levélnek a kellő határidő alatt való kivételét elmulasztja, Továbbá a mely ország lakos bármely ügyben perujitást nyert, és a másik felet bármely ítéletével végrehajtásától eltiltotta és az eltiltas megtörténte után a perujítás soráról való tudósítás határideje alatt a perujítás fogantatásáról szóló tudósító levelet ki-venni elmulasztotta, s ekképen a másik felet amaz ítélőlevelek végrehajtásában háborgatta: az olyan patvarság tényén maradjon, és a felperesnek nyert pere legyen és legott keresett jogának élvezetébe jusson”. Forrás: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=1255> (A letöltés ideje: 2015.12.10.)

³⁷„a perujításról, az ügyvédészó visszavonásáról és az eltiltasról. És hogy miképen kell ezekre nézve eljárni.” Forrás: www.1000ev.hu (A letöltés ideje: 2016.03.14.)

³⁸„Továbbá mindazokat a pereket, melyekben a királyi felség perujításokat engedett meg, az első nyolczados törvényszakon minden más pert megelőzőleg kell felvenni és elítélni.” Forrás: www.1000ev.hu (A letöltés ideje: 2016. 03. 14.)

felmutatására és annak terhei átvételére. A kitűzött határidőben az újított per okvetlenül elintézendő volt, ha azonban aki a perújítást kérte a részére megítélt eskü letiltásával nyerte és a perújítás kielégítő okát adni nem tudta, akkor az ország szokása szerint esküjének elvesztésében és az ebből származó teherben azonnal elítéltetett. A városi jog szerint ki a pert újította, ha városnál az újított pert elveszítette, többé nem fellebbezhetett és örök hallgatásra ítéltetett. Ellenben, ha az előbb győztes fél bukott el, ez perújítást kérhetett.³⁹

A jogbiztonságra való törekvés, a jogrendezési törekvés és jogegységesítés jegyében különösen kiemelendő munka az 1514-es, un. Werbőczy István - féle Tripartitum. A Hármaskönyv 77. címe szől „a perújításról, valamint annak módjáról, rendjéről, folyásáról.”⁴⁰ Ez a rendelkezés már szabályozta, leírta a perújítás lényegét, miszerint *„ellenére annak az ítéletnek, melyet a bíró már meghozott ebben a perben újból fellelhessen és új szóváltásokat, kifogásokat, ellenvetetéseket tehessen, a netalán elő nem adott leveleket bemutathassa, az elkövetett hibát kiigazíthassa...”* Látható a megfogalmazásból is, hogy megjelenik az újra való utalás („újból”, „új szóváltásokat”), vagyis annak jelzése, hogy valamely addig nem értékelt dolog kerül elő, pl. „elő nem adott levelek”. A szöveget tovább vizsgálva megtalálhatjuk az arra való utalást is, hogy már a korai jogunkban is felismerték azt a nagyon fontos szempontot: az esetleges „tévedések”, „fogyatkozások”, „figyelmen kívül hagyott hiány” pótlása, kiküszöbölése az igazság megállapítása miatt nem hagyható figyelmen kívül, biztosítani kell a kijavítás lehetőségét. Az a mai alaptétel, amely szerint perújításnak feltétele a jogerős ítélet meghozatala, akként jelent meg Werbőczynél, hogy felveti a kérdést, *„Vajjon nyerhet-e perújítást az, a ki a perben el nem bukott?”*⁴¹ Az értelmezés szerint az, aki perben fel nem lépett, perben nem állt, nem léphet fel, és csak és kizárólag az, aki a perben pereszes lett, halála esetén pedig az, akire a per folytatása átszállhat. A Hármaskönyv szerint büntetőperekben nem lehetett fellebbezni. Az leszögezhető, hogy eltérő jog érvényesült az egyházi, a földesúri, és a városi bíráskodásban, és a középkori Magyarországon a vádlottat is alperesnek nevezték.

E korból több oklevelet is találunk, amely a perújítás elrendelésével kapcsolatos.⁴² Összegezve elmondható, hogy 1526-ig perújításra a királytól kapott mandátum alapján kivételesen kerülhetett sor.⁴³

Az 1526-tól kezdődő időszak a 17. század végéig

1526 után a peres eljárásban különbség alakul ki, hogy nemes vagy nem nemes ügyének elbírálásáról van-e szó, és végbemegy a polgári és a büntetőper világosabb különválása. A polgári és a büntetőeljárásban is kifejlődik az írásbeli és a szóbeli per.⁴⁴ Varga Endre álláspontja szerint ekkora már a novum iudicium, a perújítás igen

³⁹HAJNIK: i. m., 432.

⁴⁰WERBŐCZY ISTVÁN Hármaskönyv, Bp., 1894., Második rész. 77. cím, 263.

⁴¹WERBŐCZY ISTVÁN: i. m., 265.

⁴²Függelék 15., 16., 17. számú oklevelek.

⁴³Magyar jogtörténet. Szerk.: MEZEY BARNÁ, Bp., 2007. 426.

⁴⁴CSIZMADIA ANDOR-KOVÁCS KÁLMÁN-ASZTALOS LÁSZLÓ: i. m., 268–272.

gyakran használt perorvoslati forma volt.⁴⁵ A polgári eljárásban az írásbeli perekben a perújítást tekintve a 17–18. században a vesztes fél egyszerű perújítást már az első-fokú bírósághoz beadott keresetlevéllel is kérhetett, másodjára azonban csak a király által engedélyezett kegyelemből történő perújítása volt lehetséges.⁴⁶

A dolgozat a következőkben csak a büntetőügyekre vonatkozóan vizsgálja a perújítást. A büntetőügyekben nem nemesek kisebb bűnügyeiben szóbeli pert folytattak le. A szóbeli (sommás) büntetőperben jobbágyok nem élhettek perorvoslattal. Rendkívüli eljárás volt a megyék által gyakorolt rögtönbíráskodási vagy statáriális eljárás, amelyet a 18. század végén királyi leiratok szabályoztak, csak halálos ítéletet hozhatott, a rövid úton meghozott halálos ítéletei ellen nem volt helye semmiféle jogorvoslatnak.⁴⁷ Sommás perben a vádló szóban ismertette a vádat és a vizsgálati iratokat, a beidézt tanúk vallomásait meghitelesítették, majd ezt követően a vádlott felsorakoztatta a bizonyítékait és a bíróság a tanácskozás után, amelyen a vádló is részt vehetett szavazati jog nélkül meghozta az ítéletét és szóban ki is hirdette. Írásbeli per nemesek és súlyos bűncselekmény elkövetésével vádolt nem nemesek ügyeiben indult. Az írásbeli polgári per mintáit követte, amelynek szakaszai: idézés, perfelvétel, a per, majd a per befejező szakasza. A sommás eljárásban hozott ítélettel szemben nem volt helye perorvoslatnak, írásbeli perben hozott ítéletet fellebbezéssel és perújítással lehet orvosoltatni.⁴⁸ Az 1563. évi 41. törvénycikk gyilkosságban marasztató ítéletet meg lehetett fellebbezni, de ez csak nemes kiváltsága lett a gyakorlatban.⁴⁹ A 16. század végéről s a 17. századból fennmaradt, sok ezer pert tartalmazó úriszéki jegyzőkönyvekben egyetlen olyan bejegyzés sem található, miszerint jobbágyoknak bármilyen tárgyú perükben az úriszéktől való további fellebbezésére utalna. Így az 1563. évi 41. tc. „papirostörvény” maradt, hiszen a büntető perek fellebbezhetetlensége ekkorra már a feudális jogszolgáltatásban általánossá vált.⁵⁰

A szokásjogon, illetőleg a Hármaskönyvön alapuló gyakorlatot az 1723. 33. tc. is megerősítette.⁵¹ A pervesztes fél az ügy érdemét érintő új bizonyítékok alapján, az első ízben eljáró fórumhoz benyújtott új keresetlevéllel (az úriszéknél talán szóbelileg is) a per újra-felvételét kérhette. Ez a „novum”, vagy „novum simplex” (megkülönböztetésül a „novum cum gratia”-tól, A perújítás birtokon belül vagy kívül történhetett, a 17. század óta az utóbbi vált szabályszerűvé. Az úriszéki gyakorlatban a perújításra a földesúr, illetőleg a tisztartó adott engedélyt. Novum cum gratia: bírói parancssal kegyelemből engedélyezett perújítás a novum simplex mellett pervesz-

⁴⁵VARGA ENDRE: *Úriszék. XVI–XVII. századi perszövegek*. Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 5. Bp., 1958. Forrás: http://library.hungaricana.hu/hu/view/MolDigiLib_MOLkiadv2_05/?pg=14&layout=s (A letöltés ideje: 2016. 02. 03.)

⁴⁶CSIZMADIA ANDOR–KOVÁCS KÁLMÁN–ÁSZTALOS LÁSZLÓ: i. m., 284.

⁴⁷Uo. 287.

⁴⁸BÉLI: i. m., 297–300.

⁴⁹1536. évi 41. törvénycikk „a gyilkosok főlebbezéssel és perujitással miképen élhetnek?” (Forrás: www.1000ev.hu (A letöltés ideje: 2016.03.14.)

⁵⁰VARGA ENDRE: *Úriszék. XVI–XVII. századi perszövegek*. Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 5. Bp., 1958. Forrás: http://library.hungaricana.hu/hu/view/MolDigiLib_MOLkiadv2_05/?pg=14&layout=s (A letöltés ideje: 2016. 02. 03.)

⁵¹1723. évi 33. törvénycikk „az ellentállásról vagy a végrehajtás alá vett fekvőjóságok visszafoglalásáról, a perujitásról s átküldő levelekről és a függő perek folytatásáról” Forrás: www.1000ev.hu A letöltés ideje: 2016.03.14.)

tessé vált fél részére, vagy olyan esetekben, amikor a rendes perújítás jog szerint nem lehetséges. Úriszéki gyakorlatban a novum cum gratia-t magától a földesúrtól kell kérni.⁵²

Perújítás a 18. századtól

A 18. századtól a nemesek ellen folyó büntetőeljárás rendes formája polgári per módjára lefolytatott írásbeli per. A nemesember igénybe vehette a perorvoslatok változatos eszközeit, fellebbezhetett a királyi táblához, innen a hétszemélyes táblához, végül kegyelemért folyamodhatott a királyhoz. Nem nemesek azonban a büntető ítélet ellen évszázadokon át egyáltalán nem élhettek fellebbezéssel.⁵³ Az 1729. évi 30. törvénycikk úgy rendelkezett, hogy a nyilvános és a közönséges gonosztevők ügyeiben nincs helye fellebbezésnek, ám ez a tilalom a nemesekre nem vonatkozott. Az 1790. évi 43. törvénycikk rendelkezett akként, hogy a nem nemeseknek is lehetővé tette a fellebbezést. 1790 után a megyei, városi törvényszékektől, úriszékektől a vármegye közvetítésével felterjesztett periratok alapján történt a fellebbezett ügyek tárgyalása a királyi táblán. A királyi tábla ítéletét a törvényben meghatározott esetekben végső fokon a hétszemélyes táblához lehetett feljebb vinni.⁵⁴ 1790-től a királyi tábla felségsértési, pénzhamisítási, a királyi kúria tagjai és alkalmazottai bűnügyeiben első fokú bírósággént járt el.

A perújítás a végrehajtás után is használható perorvoslat, de rendszerint csak gyilkossági ügyekben volt helye, a perújításhoz a terhelt ügyvédjének új bizonyítékokat kellett bemutatnia az eljáró bíróságnak.

Egy 1842-es kiadású „Bírói parancsok” című kézikönyv 50 §-a szól „Ujító Parancsról”, megkülönböztetve a perújítás két formáját, az egyszerű és kegyelembeli újítást: „Azon perorvoslatokon kívül, melyeket a’ vesztés fél ügye védelmére ...használhat, törvényeink a’ kereseti tárgy birtoklását nélkülöző vesztés félnek perujítási orvoslatot is engednek azon célból, hogy vesztett perét újból fölélesztvén, az alappernek ügy érdembeli hiányait kipótolhassa...”⁵⁵ Fellebbezett, a hétszemélyes táblánál lévő ügyben perújítást csak királyi kegyelemmel lehetett kieszközölni.⁵⁶ A városi bíraskodással kapcsolatban, ahol valójában kialakult a fellebbezés intézménye kiemelhető, hogy az 1634. évi marosvásárhelyi statutum értelmében a városi tanács ítélete ellen nem volt helye fellebbezésnek. Az 1720-as évektől azonban láthatjuk, hogy a halálra ítélt fivérei vagy rokonai közvetlenül az uralkodóhoz fordulhattak panasszal.⁵⁷

⁵²VARGA ENDRE: i. m., 1029.

⁵³A büntetőperek fellebbezhetetlensége már a feudális jogszolgáltatásban általánossá vált. KÁLLAI ISTVÁN: *Városi bíraskodás Magyarországon 1686-tól 1848-ig*. Bp., 1996.

⁵⁴Hazánkban a fellebbezésnek igen régi tradíciói voltak, amellyel elsősorban a nemesek élhettek, akik büntetőügyeket folyton hétszemélyes tábláig vitték. KARDOS SÁNDOR: *Jogorvoslat a büntetőeljárásban*. Fórum 2003. I.

⁵⁵BOVANKOVIS JÓZSEF: *Bírói Parancsok magyar példányokkal alkalmas kézikönyv bírák, ügyvédek és perlekedők számára*. Pest, 1842., 170.

⁵⁶BÉLI: i. m., 301.

⁵⁷KÁLLAI ISTVÁN: i. m., 139–143.

A modern büntetőeljárás jog kodifikációjának története az 1790-91-es országgyűlésen kezdődött, amely elrendelte „az ország és csatolt részek bírói székeinek, s minden törvényszékének rendezését”, a büntető törvény kidolgozását.⁵⁸

Vuchetich Mátyás⁵⁹ 1790 után kétféle jogorvoslati módrol számol be: az egyik az un. fellebbezés (amelyre nézve azt a megállapítást teszi, hogy a régi jogban ez erősen korlátozott volt), a másik a kegyelem vagyis a felfolyamodás. A fellebbezés az a jog, hogy az alacsonyabb fokú bíróság által hozott ítéletet megítélés végett felsőbb bíróság elé terjesszék. „*A tapasztalat azt mutatja és eléggé igazolja, hogy az alsó fokú bíróságok a rájuk tartozó feladatokat elhanyagolják és a vizsgálat vagy a döntés során szándékosan vagy hanyagságból nem ritkán hibáznak.*”⁶⁰ Gyakorlatilag a jogorvoslati rendszer alapkérdésének felismerése jelenik meg ezen megfogalmazásban.

Az 1791. évi 43. törvénycikk tette lehetővé a büntetőügyekben a fellebbvitelt, amikor büntetőügyekben a Magyar Királyság minden polgárára, nemesekre és nem nemesekre is egyenlő joggal kiterjesztették a fellebbezési jogot azokban az ügyekben, amelyben halálbüntetésre vagy 3 évi börtönre vagy 100 folyamatosan sújtandó korbácsütésre vagy botozásra szolt az ítélet. A fellebbezés szabályait vizsgálva Vuchetich Mátyás akként beszél, hogy a fellebbezés az ítélet után nyújtható be és azt bármelyik első fokú bíró közvetlenül a királyi táblához továbbítja, innen a hétszemélyes táblához megy, abban az esetben, ha a Királyi Tábla halálbüntetést mondott ki. Másik jogorvoslati eszköz a felfolyamodás az elítélt azon joga, miszerint kegyelemért a felséghez fordulnak. Vuchetich szerint a fellebbezés az igazságosságosságért, a felfolyamodás a kegyelemért történik.⁶¹

1791 után Magyarországon minden súlyos következménnyel járó büntetőügyben a Királyi Kúria hozott ítéletet. A Királyi Kúria hatásköre kiszélesedett, a büntetőügyek legfelsőbb szintű eldöntése mellett a Kúria döntött a magánjogi jogvitákban beadott fellebbezésekről is. Újra működni kezdtek a szabad királyi városok fellebbezési hatóságai is annyiban, hogy a bányapereket már nem ide fellebbezték, hanem a királyi táblára. A perújítást a Királyi Kúrián a perbefogottak nem igen vették igénybe, mivel a sikertelen „novizálásáért” a már kiszabott büntetéshez külön büntetés járult.⁶²

Összegezve elmondhatjuk, hogy az 1526–1848 közötti időszakban a perújítás kivételes perorvoslati forma, akkor volt lehetőség, ha a védő új bizonyítékot terjesztett elő, amely birtokában számíthatott az elmarasztaló ítélet mérséklésére vagy hatályaon kívül helyezésére.⁶³ A perbe fogottak ritkán vették igénybe, mert ha nem jártak sikerrel, külön szankcionálták őket.⁶⁴

⁵⁸KIRÁLY TIBOR: i.m., 38.

⁵⁹A római magánjog, a büntető hűbéri jog nyilvános rendes tanára, a Magyar Királyi Tudományegyetemen a jogi kar pro – seniora, a Békés Megyei Ítéltábla ülnöke.

⁶⁰VUCHETICH MÁTYÁS: *A magyar büntetőjog rendszere. II. könyv Gyakorlati büntetőjog Magyarország felső iskoláinak használatára.* Buda, 1819. 237–238.

⁶¹Uo. 237–238.

⁶²VARGA ENDRE: *A királyi curia: 1780-1850.* Magyar Országos Levéltár kiadmányai III. Bp., 1974. 256.

⁶³Magyar jogtörténet. Szerk.: MEZEY BARNA i. m., 432.

⁶⁴Magyar jogtörténet. Szerk.: MEZEY BARNA i. m., 441.

A 19. századtól kezdődő szabályozás áttekintése napjainkig

A 19. századra Magyarországon a következő bírói szervezet alakult ki: elsőfokú bíróságokként a megyei törvényszékek, városi törvényszékek, földesúri bíróságok, szentszékek és egyes kiváltságos területek bíróságai működtek. Felsőbb fokú bíróságként a Királyi Ítéltábla és a Királyi Hétszemélyes Tábla járt el. Egyes külön bíróságok voltak a szentszékek, az egyházi nemesek bíróságai, a primás ítélőszéke, a zágrábi püspök bírósága és a királyi a magyar tudományegyetem törvényszéke.

Az 1848-49 év a modern büntetőeljáráásban kiemelkedő volt, de átfogó büntető perrendtartás kodifikációjára nem kerülhetett sor. Az 1848. évi 9. törvénycikk megszüntette az úriszéket, a 15. törvénycikk eltörölte az ösiséget. Az 1848. évi 28. törvénycikk nyomán megszűnt a nádori bíraskodás.⁶⁵

A 19. század fordulójától már megindul egy kodifikációs fejlődési szakasz a büntetőeljáráásban. Az 1848. évi reformtörvényhozás érintette az igazságszolgáltatást is, azonban a szabadságharc bukása után 1849 és 61 között az osztrák büntető perrendtartás volt hatályban az 1861-es Országbírói Értekezletig.⁶⁶ Az 1849-1860-ig terjedő időszakot Mezey Barna „felfüggesztettként” jellemezte azon okból, hogy sem az országgyűlés, sem a magyar kormány, sem a hazai alkotmány, sem a honi törvények s az erre épülő igazságszolgáltatás nem működött.⁶⁷

Az 1861-es országbírói értekezleten felmerült egy új perrendtartás megalkotásának a gondolata. Az országbírói értekezlet 1861-ben megállapított Ideiglenes Törvénykezési szabályok legfontosabb rendelkezése az volt, hogy megszüntette a nemes és nem nemes elkövetők által elkövetett, a bűncselekmények elbírálása esetén fennállott eljárásbeli különbözőséget. Visszaállították a régi magyar törvényeket, a régi jog szabályai azonban hézagosak voltak, ezért az osztrák büntető perrendtartás rendelkezéseivel töltötték ki. A megyei törvényszékek tagjai főként régi jogra támaszkodtak, míg a városi törvényszékek bírái és a vizsgáló bírók az 1853-as osztrák büntető perrendtartást helyezték előtérbe.⁶⁸ Az 1867-es események nem sok változást eredményeztek.

A modern magyar bírósági szervezet kiépülése 1869. évi 4. törvénycikkkel vette kezdetét, amely kimondta, hogy az igazságszolgáltatást a közigazgatástól elkülönítették. A Királyi Kúria végleges szervezetét az 1881. évi 59. törvénycikkal nyerte és ezzel egységes legfőbb ítélőszékké szervezték át. 69-ben a két ítélőtábla is megújult. Az 1890. évi 25. törvénycikk a Budapesti, Marosvásárhelyi ítélőtábla mellé Debrecenben, Győrben, Kassán, Nagyváradon, Pécsen, Pozsonyban, Szegeden és Temesváron állított fel újabb ítélőtáblákat. Az ítélőtáblák első fokon mint fegyelmi hatóságok jártak el, ezen kívül azokban a büntetőügyekben, amelyeket az ítélőtáblán lefolytatott bűnügyi főtárgyaláson a tárgyalóteremben követtek el. Másodfokon az ítélőtáblák, mint büntetőbíróságok a törvényszéktől fellebbezett ügyekben törvényben meghatározottak szerint tanácsulésen vagy főtárgyaláson döntöttek. Harmadfo-

⁶⁵BÉLI: i. m., 344.

⁶⁶JAKAB ZSOLT: *A magyar büntetőeljárás történeti fejlődésének főbb állomásai a Csemegi kódex megalkotásáig*. 2014. Jogi Fórum publikáció.

⁶⁷A magyar jogtörténet forrásai – szemelvénygyűjtemény (Szerk.: Mezey Barna, Bp., 2006. 24.)

⁶⁸Ideiglenes Törvénykezési Szabályok (Forrás: majt.elte.hu/Tanszekek/Majt/.../ideiglenestorvenykezesi-szabalyok.htm (A letöltés ideje: 2016.március 8.)

kon 3 tagú tanácsban bizonyos járásbíróági ügyek felülvizsgálati bíróságaként működtek. A királyi törvényszékek 1871. évi 31. törvénycikkkel kerültek felállításra, a törvényszékek jártak el a bíróságok és az esküdszékek hatáskörébe nem utalt büntetőügyekben. Az 1871. évi 22. törvénycikkkel létrehozott királyi járásbíróóságok büntető joghatósággal is bírtak, de csak azokban a vétségekben, amiket a törvény taxatívén felsorolt. A királyi bíróságokkal együtt megszervezésre kerültek a királyi ügyészségek is, az ítéletáblák és a törvényszékek mellé.

Fontos mérföldkő volt a büntetőeljárás fejlődésében a Csemegi kódex, az 1878. évi 5. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről. Az anyagi büntetőjog sikeres kodifikációja újból felvetette a büntetőeljárás egységes szabályzásának igényét, a tervezet elkészítésére ismét Csemegit kérték fel Több átdolgozást követően a tervezet végleges szövegét Balogh Jenő, Battlay Imre, Chorin Ferenc, Schedius Lajos, Vargha Ferenc és Wlassics Gyula készítették, amelyet aztán több módosítást követően a főrendiház 1896. szeptember 19-én elfogadott, a király 1896. december 4-én szentesített. Ez volt a kor szellemének megfelelő modern büntetőeljárás törvény, az 1896. évi 33. tc. a bűnvádi perrendtartásról. A törvény 1900. január 1-jén lépett hatályba.⁶⁹ A bűnvádi perrendtartás 32 fejezetéből a 20-22. fejezet taglalja a jogorvoslat szabályait, ezen belül a perújrafelvételt. A Bp. 446. §-ban meghatározott okok között találjuk a hamis, hamisított bizonyíték felhasználást, a hatóság tagjának büntető törvénybe ütköző köteleességszegését, új tény, új bizonyítékra hivatkozást, a res iudicata esetét. Az újrafelvételről az elsőfokon eljáró bíróság határozott. Ha az újrafelvételt a terhelt javára folytatták le, az új ítélet nem lehetett súlyosabb. Ha a terhére folytatták le, lehetett enyhébb és súlyosabb is. Az új ítélet ellen ugyanúgy volt helye perorvoslatnak.

1919-ben a kormány létrehozta a törvénykezés ideiglenes szabályozásáról szóló un. gyorsított bűnvádi perrendtartást, amely nem tett lehetővé semmiféle perorvoslatot az újrafelvétel és a jogegység érdekében használt perorvoslat kivételével. Az 1939. évi 2. törvénycikk a honvédelmi törvény felhatalmazást adott a kormánynak statárium kihirdetésére, amely szerint a minisztérium rögtön bíraskodást rendelhet el bármely büntetettre. Lényegében ez felhatalmazást adott a kormánynak arra, hogy a büntetőeljárást más büntetőbíróságokra ruházza át az arra hivatott bíróságoktól és, hogy a bűnvádi perrendtartási törvény szabályai helyett különleges eljárási szabályokat állapítson meg.

Az 1951. évi 3. törvényben már ismét a perújítás kifejezéssel találkozhatunk és ettől kezdve így szerepel a jogszabályokban, 1962. évi 8.tvr., a 1973. évi I. tv-ben és a hatályos 1998. évi 19. tv.-ben is.

Összegzés

A perújítás valamilyen formában, elemekben végig jelen volt a jogfejlődés során, amely bizonyítja szükségességét. Kezdetben a kegyelmi jelleg, méltányosság dominált, a történeti fejlődés során azonban egyre inkább a tévedés kiküszöbölésének, a hiány, mulasztás „igazolásának” egzakt módon szabályozott intézményeként jelenik

⁶⁹KIRÁLY TIBOR: i. m., 39.

meg. Ez a pontos szabályozás, a jogerő feltörésének szabályokhoz kötöttsége az anyagi igazság elérése érdekében biztosítja napjainkban a jogbiztonságot.

Függelék⁷⁰

1. Zsigmond király tudatja a szepesi káptalannal Gargo-i Péter fia, György anyja: Klára asszony nevében előadott panaszát, amely szerint Anna asszony, Kelemen Sarus-i bíró felesége, Klárát Olsawicha possessióban és Pouchproch prediumban levő bizonyos részek birtoka miatt (Szepes m.) az országbíró prézenciája előtt beperelte és mint pernyertes be is vezettette magát a nevezett birtokokba, most azonban Klára asszonynak megengedte a perújítást, ezért elrendeli Anna asszony Klára elleni perbeidőzését Jakab apostol nyolcadára (aug. 1.) a királyi prézencia elé abból a célból, hogy jogbiztosító iratait a per újratárgyalásán mutassa be. (1426. április 18.)⁷¹

2. A nyitrai káptalan jelenti László királynak, hogy megkapta királyi pecsétje alatt megküldött ítéletlevelét egy a királyi curiában hozott ítélet megsemmisítéséről Kysthapolchan-i Kelemen javára Pelsewcz-i István özvegye: Margit és fia: István ellenében, melynek értelmében Kysthapolchan-i Miklós királyi emberrel János mester éneklő-kanonokot küldte ki bizonyosságul, akik szept. 17-én előbb érdeklődve a dolgok valósága felől, ugyanaznap kiszálltak Zykowa birtokhoz, ahol Pelsewcz-i István özvegyét: Margit úrnőt és a fiát: kIstvánt Szent Mihály nyolcadára - okt. 6. - a királyi személyes jelenlét elé idézték, hogy a Kysthapolchan-i Kelemen ellen indított perüket abban az állapotban folytassák, amelyben volt a mult Szent Mihályi nyolcados törvényszéki tárgyalás előtt, figyelmen kívül hagyva azt, hogy abban a perben egyszer már hoztak ítéletet. (1454. szeptember 19.)⁷²

3. Gergely tasnádi vikárius Bathor-i Szaniszló fia István fia Mátyusnak Kallo-i Lőrinc ellen mostohája javai ügyében indított perében, amelynek során Lőrincet elmarasztalták és kiközösítették, megengedi, hogy Lőrinc bemutassa okleveleit új ítélethozatal céljából. (1462. november 08.)⁷³

4. Mátyás király megparancsolja a leleszi konventnek, hogy Szent György nyolcadára (máj.1.) idézze meg különös jelenléte elé Strythe-i Domokos fiai: Lászlót és Miklóst, valamint Thyba-i Mihály fiait: Andrást és Lászlót Kallo-i Lőkös dictus János és fiai: Pál, János és Miklós ellenében, akik miután számukra kedvezőtlen döntés történt az ungmegyei Walkaya, Zawada, Cherthez, Hodlyo és Wylllye, valamint a beregmegyei Barkazo possessiók ügyében, birtokjogukat biztosító okleveleket találtak, s ezért perújrafelvételt kértek. (1461. december 23.)⁷⁴

5. Mátyás király azokért a hűséges szolgálatokért, amelyeket Kanyasa-i László lovászmester atyjának: Hwnyad-i János beszercei grófnak, az ország volt kormányzójának, majd a szent koronának, végül pedig neki tett, neki adományozza a

⁷⁰A szövegben előforduló oklevelek az MNL OL honlapján található adatbázis szövegű kivonatai alapján kerültek megjelölésre.

⁷¹Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. Diplomatikai Levéltár DL-DF 83629, regeszta forrása: OL regeszta.

⁷²DL-DF 14878.

⁷³DL-DF 55740.

⁷⁴DL-DF 55715

veszprémmegyei Debrethe várat és a hozzátartozó Debrethe falut, Ordo, Jakow és Pothon birtokokat, továbbá Papa falut és a Sarosdfew, valamint a zalamegyei Kezy, Megyer, Zerdahel, Dezych, Gwthorfewlde, a vasmegyei Kald és Gwlach és a temesmegyei Remethe birtokokban és az utóbbi tartozékain lévő birtokrészeket, melyek Debrethe-i Hym fiai: Tamás nyitrai püspök és Lőrinc, Hym fia Miklós és Papa-i György és Balázs birtokai voltak, de mivel ezek in castris Sancti Martini et Debrethe sok cseh és más idegenet befogadva, azokkal onnan, míg ő Zwonnyk vár ostromával van elfoglalva, sok fosztogatást, felpérdálást és gyújtogatást követtek el az országban, továbbá egy királyi oklevélről levévén a pecsétet egy általuk hamisított oklevélre rátették, és azt pereikben mint királyi oklevelet felhasználták, birtokaik a szent koronára háramlottak. (1464.november 09.)⁷⁵

6. Palocz-i László országbíró Borsodmegye fő -vagy alispánjához és a szolgabírákhoz. Jelentette előtte Serke-i Lóránd fia: György, hogy mivel júl. 21-én Zenthpeteren volt a megyei törvényszék előtt, Puthnok-i Bertalan bevádolta őt a köztük folyt bizonyos szóváltás miatt a megyei hatóság előtt, amely vád miatt a megye nemessége őt a nevezett Bertalan vérdíjában marasztalja el, míg a megyei hatóság széksértésben találta bűnösnek. Mivel a vádlott őket elfogult bírának tekinti, akik előtt nem lehet biztonságosan pereskedni, azért utasítja a megye hatóságát, hogy a per iratait a már meghozott ítélettel együtt tegye át Szent Mihály nyolcadára - okt.6. - az országbíró elé. (1446. július 21.)⁷⁶

7. Az országnagyok (prelati, barones, nobiles et proceres regni Hungarie) Wyzakna-i Miklós erdélyi vajdához. Rosszallólag vették tudomásul a Bogath-i Péter nevében tett panaszból, hogy az elmúlt vízkereszt nyolcadán (jan.13.) azon terület nemeseinek Thorda-n tartott törvényszékén, ahol akkor több nemes volt jelen, ő a leánya, továbbá Saalfalwa-i Saal és ennek felesége nevében bizonyos panaszt (Simplicem querimoniam) tett a törvényszék előtt a fentnevezett Péter ellen, ez utóbbinak fehérmegyei Kach és Makothelke nevű két prediuma ügyében, amely panasz alapján az ott jelenlevő nemesek "favore vestri potius, quam amore iustitie allekti" a távollévő Péter részéről oklevelek bemutatását rendelték el, Szent György nyolcadát tűzve ki határidőül. Tették pedig mindezt "taliter-qualiter", contra antiquam huius regni laudabilem consuetudinem, anélkül, hogy feleket előbb megidézték volna. Így ez Péter nagy sérelmére esett és ezért később a legkevésbé sem egyezett ebbe bele, hanem panaszával az országnagyokhoz fordult jogorvoslatért. Mivel tehát az oklevelek bemutatásának a kötelezettsége a fent vázolt mód és körülmények miatt nem bír semmi érvénnyel (nullis existat vigoris), mivel továbbá ugyanabban a perben Miklós alvajda mint felperes és ítélező bíró is szerepelt, azért nem is tekinthető megbízható, részrehajlatlan bírónak; másrészt pedig a törvény szerint senki sem lehet egy személyben vádló és bíró, azért az országnagyok meghagyják az alvajdának és a többi nemes bírónak, akik azt az ítéletet hozták, hogy a követelt oklevél-bemutatástól teljesen álljanak el és az egész ügyet jelenlegi állapotban terjessze fel eléjük Szent Jakab nyolcadára (aug.1.) felülbírálás céljából, anélkül, hogy Pétert bármiben is

⁷⁵DL-DF 16078

⁷⁶DL-DF 13941

megterhelnék. Egyebekben úgy döntöttek, hogy az alvajda és bírótársai által ez ügyben hozott minden ítélet érvénytelenné vált. (1446. április 30.)⁷⁷

8. Mátyás király előtt Sowar-i Soos János perujítást kért Sóskut /Pest m./ birtokának feléért folyt és elvesztett perében. Ujra pervesztes maradt és az ítélet eltiltotta őt a további pereskedéstől. (1458. augusztus 12.)⁷⁸

9. Mátyás király Bossányi Benedek fia Lászlónak és társainak az Ujfalusi János fiai: Gáspár, Boldizsár és Menyhért elleni, Kisfalu, Kelecsény, Terestyénfalva, Levnica és Felsőlevnica birtokokért folytatott és ítélettel lezárt perben perujítást engedélyzve meghagyja a nyitrai káptalannak, hogy idézze meg Ujfalusi János fiait. (1459. március 11.)⁷⁹

10. Erzsébet királyné bizonyítja, hogy eléje járult Berzewicze-i Henrik fia: Péter fia: János kir. tárnokmester és bejelentette, hogy őt Gerse-i László és Pethew az Albert királytól örök jogon nekik adományozott Marthonwasara nevű birtok statutiojánál történt ellenmondás miatt, amely birtok akkor bizonyos összegért nála volt elzálogosítva, a nádor elé perbe idézték; a nádor Marthonwasara birtokot anélkül, hogy a zálogösszeg kifizetését elrendelte volna, Lászlónak és Pethewnek statuáltatta. Az ítéletet nem tartja jogosnak, mivel oklevelei vannak arról, hogy az a birtok nála volt elzálogosítva, azért a királynétől perujítást kért, amit a királyné meg is adott, hogy igazolhassa az elzálogosítást és így Lászlótól és Pethewtől megkaphassa a zálogösszeget. A királyné erre az új tárgyalásra a királyi személyes jelenlét előtt való megjelenésre Szent György nyolcadára tűzte ki és meghagyta a budai káptalannak, küldje ki testimoniumát, akinek a jelenlétében a királyi ember idézze meg Lászlót és Pethewt összes okmányaikkal Szent György nyolcadára a királyi személyes jelenlét elé, nem véve figyelembe az általános perhalasztásokat sem. (1440. január 31)⁸⁰

11. A veszprémi káptalan jelenti Mátyás királynak, hogy /1459 február 26-i/ parancsára a Leweld-i kartauzi monostort Leweld possessióból inszinuációval törvénybe idézte Ayka-i Miklós fiai: Lénárt és Benedek ellenében, akiknek a monostorral szemben a király perujítást engedélyezett. (1459. március 08.)⁸¹

12. Hwnyad-i János kormányzó az egri káptalanhoz. Jelentette előtte Werebel-i vaajda fiának: Pálnak a fia: Boldizsár, hogy az elmúlt vízkereszt nyolcadán Margit úrnő, Chemer-i Zay "dictus" Jánosnak a felsége és Ilona úrnő, Margitnak az édesanyja pert indítottak ellene a Borsodmegyében lévő Lak és az Abaújszabolcsban lévő Nylas és Gyanda birtokokban lévő birtokrészek miatt és mivel ő akkor nem tudta okleveleit bemutatni, a királyi curiában pervesztes lett, aminek az alapján a két úrnő a nevezett birtokokat magának statuáltatta. De mert hathatós oklevelei vannak, amelyek révén ezeket a birtokokat újra visszaszerezhetné, azért jogorvoslást kért. A

⁷⁷DL-DF 26394.

⁷⁸DL-DF 88328.

⁷⁹DL-DF 49088.

⁸⁰DL-DF 13523.

⁸¹DL-DF 66275.

*kormányzó tehát megengedte neki, hogy Szent Jakab nyolcadán perújítást kérhessen és bemutatthassa az összes okleveleit. Azért hagyja a káptalannak, küldje ki a testimoniumát, akinek a jelenlétében a kormányzói ember idézze meg Margit és Ilo-na úrnőket az exponenssel szemben Szent Jakab nyolcadára az országnagyok elé az ítéletlevél és az egész peranyag bemutatására, amikor az exponens is köteles okleveleit bemutatni. (1449. június 23.)*⁸²

*13. I. Mátyás király az aradi káptalannak. Tudatja a címzettel Rewkas-i Byzere Miklós és fia Miklós nevében előtte és a bárók előtt tett panaszát, amely szerint őket Szeri Pósa fia István a királyi kuriában, a perszonális prézencia előtt bizonyos ügyben beperelte és mivel a törökök betörései miatt a tárgyalásra kitűzött terminuson, Vízkereszt nyolcadán (jan.13.) nem tudtak megjelenni, kedvező és rájuk, a panaszosokra hátrányos ítéletet nyert, ami ha a panaszosok meg tudnak jelenni, nem következett volna be. A király kérésükre novumot engedélyez a perben, ennek megfelelően elrendeli Szeri Pósa fia István inszinuációval történő prebeidőzését a panaszosok ellenében a királyi perszonális prézencia elé Jakab apostol nyolcadára. (1464. május 07.)*⁸³

*14. Sajószentpéter. Kyvvlgy György sajószentpéteri bírónak és a melléje rendelt esküdteknek a levele Buda város tanácsához, amelyben a végső ítélet meghozatala végett megküldik a címzettnek a Szeles Domonkos és Czakó Antal közötti, az utóbbi által fellebbezett pert. A pernek a lényege a következő: amikor 16 esztendővel ezelőtt a csehek a környéket fosztogatták, Sajószentpéterről is nagyon sok állatot – ökröket, teheneket, lovakat – elhajtottak. De mivel a szentpéteri polgárok már akkoriban rendes adót fizettek nekik, elmentek Gemer várába visszakérni az elhajtott állatokat. A csehek először nem adták vissza nekik azokat, mert nem volt közöttük esküdt és azért nem adtak hitelt szavaiknak. A második alkalommal már egy esküdt is ment a szentpéteri polgárokkal és ez elvitte magával a város levelét is. Az elrabolt állatok között volt a szentpéteri Czakó Antal ötven lova, amelyet a nevezett Mucson faluban őriztetett s amelyek után így nem fizetett adót a cseheknek; Czakó azonban megszerezvén az esküdt kezéből a város oklevelét, visszakapta ezt az ötven lovat, mert a csehek hittek neki. Más szentpéteri polgároknak a lovaikat viszont visszatartották, mondván, hogy azok extraneusok lovai. Az ily módon kárt vallottak között volt az akkori bíró, Szeles Domonkos is, aki perbe vonta Czakó Antalt és a hét elveszett lova fejében húsz arany forintot követelt tőle, mint kárának okozójától; vádját eddig tíz tanú is eskü alatt bizonyította. Szentpéter város tanácsa Czakó Antalt marasztalta el a perben, aki fellebbezett ugyan, de az akkori országbíró, Palocz-i László nem akarta újra tárgyaltatni az ügyet. S mivel Czakó Antal nem fizette meg neki a kárt, Szeles Domonkos most – 16 esztendő elteltével – újból perbe hívta és a per során új ítélet született arról, hogy Czakó Antal fizesse meg a húsz arany forintot. A nevezett ezt a döntést fellebbezte meg. (1452. május 25.)*⁸⁴

⁸²DL-DF 14269 Publikált regeszta (Hajnal István): LK 1 (1923) 113-114/36.

⁸³DL-DF 93332.

⁸⁴DL-DF 292813 Regeszta forrása: publikált regeszta: BAZ megyei Levéltár Miskolcon őrzött középkori oklevelei. Közreadja: Tóth Péter. Miskolc, 1990.77/107.

15. II. Lajos király Hont megyének. Pyr-i Vince, fiai: Tamás és Bernát, valamint Galer Miklós és Pyr-i Zalay Zsigmond és Miklós panaszt terjesztettek a király elé, hogy a közöttük alperesek és Pyr-i Thrynka Miklós özvegye: Fruzsina meg ennek fia Thrynka Ferenc felperesek közötti, a megyei törvényszéken folyó perben az alperesek ügyvédjének "inadvertentia-" és "impericia"-jából részükre káros ítélet kelt és egyben perújítást kérnek; elrendeli II. Lajos király a megyének a per újrafelvételét és letárgyalását és ha a hozott ítélettel az alperesek nem lennének megelégedve, terjesszék azt a királyi kúriába a királyi perszonális prézencia elé. (1526. május 03.)⁸⁵

16. Werbewcz-i István nádor közli a pozsonyi káptalannal, hogy a Zomor Balázs és testvérei között egyrésről és Bethlenffalwa-i Elek királyi kincstárnok között, másrésről a Pozsony megyei Zenthabran határában fekvő szántók, rétek és kaszálók miatt folyt perben - a második fél kérésére - perújítást engedélyezett, megtiltja tehát a káptalannak, hogy az első féltől a neki ebben az ügyben Thwroczi Miklós mester, királyi személynök által megítélt esküt elfogadja és arról bizonyságlevelet adjon ki; meghagyja egyben, küldje ki hites emberét, hogy annak jelenlétében a nádori ember Zomor Balázst és testvéreit idézze újra inszinuációval a királyi prézencia elé Thurzó Elek ellenében. (1526.január 10.)⁸⁶

17. A pozsonyi káptalan bizonyítja, hogy előtte megjelent Pokatheleke-i Zomor Demeter 50 nemes eskütárssal, bemutatta II. Lajos király 1526. január 6-i ítéletlevelét és le akarta tenni az abban részére Bewthlenffaalwa-i Thwrzo Elekkel szemben megítélt esküt arra vonatkozólag, hogy Kanysa-i László familiárisai és jobbágysai Szomor és felperes társai halastavait, szántóit és rétjeit a Pozsony megyei Kys Macheed possessió határán belül csatolták. Az eskü letétele előtt azonban kézbesítették a káptalannak Werbőczy István nádor keltezetlen - 1526. január-február hóban kelt - parancsát, amelyben a nádor megtiltja az eskü kivételét és elrendeli, hogy Szomort és felperes társait inszinuációval idézzék eléje az ügyben történő perújításra. Amikor mindezt a káptalan közölte Szomorral, az a nádori mandátum ellen a maga és felperes társai nevében tiltakozott és tiltakozásáról a fenti bizonyságlevelet a káptalan kiadta. (1526. február 05.)⁸⁷

⁸⁵DL-DF 95878.

⁸⁶DL-DF 68552.

⁸⁷DL-DF 62110.